ਵੀ ਪ੍ਰਗਟ ਨਹੀਂ ਕਰ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਗੁਰੂ ਨਾਨਕ ਦੇ ਜਨਮ ਦਿਹਾੜੇ ਉੱਤੇ ਸਾਰਾ ਪਿੰਡ ਉਸ ਨੂੰ ਕੁੱਟ-ਕੁੱਟ ਕੇ ਇਸ ਹਲਾਕ ਕਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਅਛੂਤ ਜਾਤ ਦੀ ਕੁੜੀ ਨੇ ਗੁਰਦੁਆਰੇ ਨੂੰ ਭ੍ਰਿਸ਼ਟ ਕੀਤਾ ਹੈ। ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਵੀ ਮੁੰਦਰੀ ਦਾ ਪੱਖ ਲੈਣ ਕਰਕੇ ਫਿਟ-ਲਾਹਨਤ ਹੁੰਦੀ ਹੈ। ਮੁੰਦਰੀ ਅਛੂਤ ਵਰਗ ਦੀ ਸਮਝੀ ਜਾਣ ਕਰਕੇ ਮੁੱਢ ਤੋਂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਵਿਚਕਾਰ ਪ੍ਰੇਮ-ਸੰਬੰਧ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਵਿੱਚ ਖਟਕਦਾ ਹੈ। ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ (ਜੱਟ) ਮੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਹਥਿਆਉਣ ਲਈ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮ ਪਿਤਾ ਰੌਣੂ ਨੂੰ ਜਿਉਂਦਾ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਕੇ ਅਤੇ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਉੱਤੇ ਗੁਰਦੇਈ, ਕਰਮਚੰਦ ਤੇ ਗਾਮਾ ਭਿਸ਼ਤ ਦੇ ਕਤਲ ਦਾ ਝੂਠਾ ਮੁੱਕਦਮਾ ਬਣਾ ਕੇ ਅਪਣਾ ਰਾਹ ਸਾਫ਼ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਮੁੰਦਰੀ, ਗੁਰਦੇਈ ਵਾਲਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਉਂਦੀ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਧਰਮ ਪਿਤਾ ਤੇ ਪ੍ਰੇਮੀ ਪਤੀ ਦਾ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਲਈ ਚੰਡੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ ਤੇ ਉਸ ਦੀ ਜੁੰਡਲੀ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਦਿੰਦੀ ਹੈ। ਜਿੱਥੋਂ ਤੱਕ ਮੁੰਦਰੀ ਦੇ ਆਪਣੇ ਪਿਤਾ ਤਾਰਾ ਚੰਦ ਤੋਂ ਬਦਲਾ ਲੈਣ ਦਾ ਸਵਾਲ ਹੈ, ਉਹ ਉਸ ਨੂੰ ਮਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ, ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਸੁਧਰ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਇਸ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਦੋਸ਼ੀ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਦਾ ਅੰਗ ਆਪਣੀ ਜ਼ਮੀਨ ਗੁਆ ਚੁੱਕਿਆ ਜੱਟ (ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ) ਹੈ। ਉਹ ਪਿੰਡ ਦੇ ਬਦਮਾਸ਼ਾਂ ਦਾ ਮੋਢੀ, ਚੋਰ, ਪੁਲਿਸ ਦਾ ਸੂਹ-ਬਰ ਹੈ। ਉਹ ਮੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਆਪਣੇ ਘਰ ਪਾਉਣ ਦੀ ਰੀਝ ਪੂਰੀ ਕਰਨ ਲਈ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਅਤੇ

ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਸੁਧਾਰਾਤਮਕ ਕੰਮਾਂ ਵਿਰੁੱਧ ਪਿੰਡ- ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਭੜਕਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਲਵਾਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਹੇ ਲਗਾਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਧਰਮੀ ਪਿਤਾ ਰੋਡੂ ਦੀ ਜਾਨ ਲੈ ਲੈਂਦਾ ਹੈ। ਇਹਨਾਂ ਸਾਰੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਕਰਕੇ ਲੇਖਕ ਦੇ ਕ੍ਰੋਧ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਹੱਥੋਂ ਆਪਣੀ ਢਾਣੀ ਸਮੇਤ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸੜ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਪਰ ਸ਼ਾਇਦ ਧਾਲਾ ਸਿੰਘ ਹੀ ਇੱਕ ਅਜਿਹਾ ਕਿਰਦਾਰ ਹੈ। ਜਿਹੜਾ 20 ਵੀਂ ਸਦੀ ਦੇ ਪਹਿਲੇ ਅੱਧ ਦੀ ਪੰਜਾਬ ਦੇ ਪਿੰਡਾਂ ਦੀ ਸਹੀ ਦਸ਼ਾ ਉਘਾੜਨ ਦੀ ਸਮਰੱਥਾ ਰੱਖਦਾ ਸੀ।

ਬਲਵਾਨ ਸਿੰਘ ਇੱਕ ਸਮਾਜਿਕ- ਸੁਧਾਰਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਨਾਵਲ ਵਿੱਚ ਆਪਣਾ ਕਿਰਦਾਰ ਨਿਭਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਕਵਿਤਾਵਾਂ ਲਿਖਣ ਅਤੇ ਜਲਸਿਆਂ ਵਿਚ ਬੋਲਣ ਦਾ ਸ਼ੌਕ ਰੱਖਦਾ ਹੈ। ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਦੇ ਬਾਹਰ ਕਲੰਦਰਾਂ ਦੀ ਧੀ ਸੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਬਾਕੀ ਬੱਚਿਆਂ ਲਈ ਗੁਰਦੁਆਰਾ ਸਾਹਿਬ ਅੰਦਰ ਪੜ੍ਹਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬੰਧ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਆਪਣੇ ਸਮਾਜਿਕ ਸੁਧਾਰ ਕੰਮਾਂ ਵਿੱਚ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਵੀ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਜੋੜ ਲੈਂਦਾ ਹੈ

ਉਹ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਪਿਆਰ ਕਰਨ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਸੁੰਦਰੀ ਦੇ ਬਾਹਰ ਸ਼ਹਿਰ (ਲਾਹੌਰ) ਵਿਚ ਪੜ੍ਹਨ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਿਛਲਾਂ ਬਾਅਦ ਉਸ ਦੇ ਧਰਮੀ ਪਿਤਾ ਰੋਡੂ ਦਾ ਖਿਆਲ ਬਲਵਾਨ ਸਿੰਘ ਰੱਖਦਾ ਹੈ ਆਪਣਾ ਪ੍ਰੇਮ - ਪ੍ਰਸੰਗ ਬਿਆਨ ਕਰਨ ਲਈ ਸੁੰਦਰੀ ਅਤੇ ਬਲਵਾਨ ਸਿੰਘ

ਇੱਕ ਦੂਜੇ ਨੂੰ ਦਸ ਚਿੱਠੀਆਂ ਲਿਖਦੇ ਹਨ। ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਪਿੰਡ ਦੇ ਵੈਲੀ ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ ਦੇ ਪੁੱਤਰਾਂ ਸਰਵਾ, ਕਰਮਚੰਦ, ਗੁਰਦੇਈ (ਅਮਰਵੀਰ ਬਾਈ) ਅਤੇ ਪੀੜਿਤ ਗਯਾ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਕਤਲ ਦੇ ਮਾਮਲੇ ਵਿੱਚ ਝੂਠੇ ਮੁਕੱਦਮੇ ਵਿੱਚ ਫਸ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਅਤੇ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਨੂੰ ਫਾਂਸੀ ਦੀ ਸਜ਼ਾ ਸੁਣਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਦੇ ਜੀਵਨ ਦਾ ਅੰਤ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ।

ਸੰਖੇਪ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਸਿੰਘ ਮਜ਼ਲੂਮ ਇਸਤਰੀ ਪ੍ਰਤੀ ਹਮਦਰਦੀ ਰੱਖਦਾ ਹੋਇਆ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਜਾਗੀਰਦਾਰੀ ਸਮਾਜ ਦੀਆਂ ਸੰਚਾਲਕ ਸਾਂਸਕ੍ਰਿਤਿਕ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਉੱਤੇ ਸੱਟ ਮਾਰਦਾ ਹੈ।

ਨਾਟਕਕਾਰ ਔਰਤ ਨੂੰ ਪੜ੍ਹਾਉਣ ਅਤੇ ਅੱਗੇ ਵੱਧਣ ਤੇ ਹੀ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਹੈ। ਉਹ ਵਿਧਵਾ-ਵਿਆਹ ਦੇ ਹੱਕ ਵਿੱਚ ਬੋਲਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਨਾਟਕ-ਕਾਰ ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਪੀੜਿਤ ਗਯੇ ਸ਼ਿੰਗਾਰ ਦੇ ਚਰਿੱਤਰ ਤੋਂ ਹੀ ਝੂਠਾ ਪਰਦਾ ਚੁੱਕਦਾ ਹੈ।

ਅਸਲ ਵਿਚ ਨਾਟਕ ਸਿੰਘ ਰਮੀਦਰ, ਚਿੱਟਾ ਲਹੂ ਲਿਖਣ ਵੇਲੇ, ਬੌਧਿਕ ਅਤੇ ਆਤਮਿਕ ਸੰਘਰਸ਼ ਚਲਦਾ ਪ੍ਰਤੀਤ ਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਇੱਕ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਗਲਤ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਚਾਰ ਪ੍ਰਤੀ ਵਿਦਰੋਹ ਕਰਦਾ ਹੈ। ਇਹ ਭਾਵਨਾ ਗੁਰਦੇਈ ਤੇ ਸੁੰਦਰੀ ਸਿਰਜਦੀ ਹੈ। ਦੂਜੇ ਪਾਸੇ ਉਸ ਦਾ ਦਿਮਾਗ ਸਮੇਂ ਦੇ ਸੁਧਾਰਕ ਲਹਿਰੀਏ ਨੇ ਮੱਲਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ; ਜੋ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਸਿਰਜਦਾ ਹੈ।

ਅੰਤ ਵਿੱਚ ਇਹ ਗੱਲ ਕਹਿਣੀ ਬਣਦੀ ਹੈ ਕਿ, ਇਸ ਵਿਚ ਨਾਨਕ ਸਿੰਘ ਨੇ 'ਅੰਤ ਭਲੇ ਦਾ ਭਲਾ' ਦੀ ਧਾਰਨਾ ਨੂੰ ਤੋੜਿਆ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਬਚਨ ਸਿੰਘ ਫਾਹੇ ਲੱਗਦਾ ਹੈ। ਜਿਵੇਂ ਰੌਣੂ ਨੂੰ ਅੱਗ ਵਿਚ ਸਾੜ ਦਿਤਾ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿਵੇਂ ਸੁੰਦਰੀ ਨੂੰ ਆਤਮਘਾਤ ਕਰਨਾ ਪੈਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਗੁਰਦੇਈ ਨਾਲ ਵੀ ਇਹੀ ਵਾਪਰਦੀ ਹੈ। ਭਾਵੇਂ ਬਦੀ ਦੀ ਤਾਕਤ ਨੂੰ ਸਜ਼ਾ ਮਿਲਦੀ ਹੈ ਪਰ ਨੇਕੀ ਦੀਆਂ ਤਾਕਤਾਂ ਜਿੱਤਦੀਆਂ ਨਹੀਂ ਵਿਖਾਈਆਂ ਗਈਆਂ। ਅੰਦਰਲੇ ਨੂੰ ਤਬਦੀਲ ਕਰਨ ਦਾ ਪ੍ਰਬਲ ਸਾਧਨ ਹੈ। ਇਥੇ ਇਸਤਰੀ ਸਹਿਣਸ਼ੀਲਤਾ, ਅਧੀਨਤਾ ਤੇ ਪਿਆਰ ਦੀ ਪੁੰਜ ਹੋਣ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਹਮਦਰਦੀ ਨਹੀਂ ਜਿੱਤਦੀ ਅਤੇ ਤਰਸ ਦੀ ਪਾਤਰ ਨਹੀਂ ਬਣਦੀ ਸਗੋਂ ਚੰਡੀ ਦਾ ਰੂਪ ਧਾਰਨ ਕਰਕੇ ਪਾਠਕਾਂ ਦੀ ਖ਼ਸੀਮਾ ਦਾ ਪਾਤਰ ਬਣਦੀ ਹੈ।

(ਨਾਵਲ ਚਿੱਟਾ ਲਹੂ ਦੇ ਮਹੱਤਵਪੂਰਨ ਪਾਤਰ:-

ਸੁੰਦਰੀ
ਗੁਰਦੇਈ
ਸਦਾ ਕੌਰ
ਤੁਗਾ ਚੰਦ
ਰੌਣੂ ਕਲੰਦਰ
ਬਚਨ ਸਿੰਘ
ਕਰਮ ਚੰਦ
ਪੰਡਿਤ ਗਯਾ ਕ੍ਰਿਸ਼ਨ

ਪਾਲਾ ਸਿੰਘ
ਪ੍ਰਤਾਪ ਸਿੰਘ]

X

Signature